

DĚDICTVÍ RODIČOVSKÝCH VÝCHOVNÝCH POSTOJŮ – DETERMINACE OBLASTI SOCIALIZACE A SOCIÁLNÍ INTEGRACE OSOB SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Mgr. Kateřina Stejskalová

Ústav speciálněpedagogických studií, PdF Univerzity Palackého v Olomouci

Klíčová slova

Těžké zrakové postižení, výchovné postoje, socializace, sociální integrace, osobní zkušenost, kazuistické studie.

Tento příspěvek si neklade za cíl působit pateticky, nemá ani vzbudit soucit, lítost nebo podobné pocity, neměl by ani pobouřit, i když každá emoce je vlastně dobrá a z pohledu pisatele žádoucí. Co je tedy hlavním účelem tohoto referátu? Jeho obsahový rámec je nám všem více či méně znám, ať už teoreticky nebo z vlastní praxe. Nicméně, možná s kapkou iluzí, by mohl alespoň pootevřít příležitostným čtenářům – rodičům oči, a to ve chvíli, kdy je poradenský pracovník s nedirektivním přístupem v koncích – pak budiž zprostředkovatelem této osobní zповědi, která v sobě integruje jak pohled speciálního pedagoga, tak osoby s těžkým zrakovým postižením.

„Výchova je největší a nejtěžší problém, který je možno člověku uložit.“ (Immanuel Kant) – pokud se budete bouřit nad obsahem příspěvku, vraťte se vždy k tomuto citátu, který Vám připomene, že přes veškerou kritiku, je náročnost „výchového“ úkolu nesporná a neoddiskutovatelná a autorka to plně respektuje a chápe. Ale zpět na začátek. Nastiňme si alespoň trochu průvodní okolnosti, které formovaly výsledný výchovný postoj mých rodičů, který je hlavním tématem tohoto referátu. Téměř by se dalo začít ve stylu před mnoha a mnoha lety, za devatero horami... – před 26 lety jsem se předčasně narodila dvěma tehdy dosti vydešeným rodičům. Svět přestal mít řád – změnila se nejen jejich potřeba smysluplnosti a řádu, ale i otevřeně budoucnosti. Nastalo období boje o život a zachování potřeby seberealizace v rodičovské roli. A co na to tehdy odborníci-lékaři: „Berte to jako potrat, no co, jste mladá, můžete mít ještě děti“ a naprosto neznámý lékař odešel... Tentokrát však platilo, že naděje umírá poslední – vlastně jsem přežila první „životní krizi“. Snad jen krátká odbočka k potřebě vytvoření unikátní citové vazby mezi matkou a novorozencem – v náručí své matky jsem se ocitla až

po dvou měsících od narození. Už můžeme jen spekulovat, co všechno by se na tyto okolnosti dalo svést...

Téma zní rodina, jak tedy reagovalo to širší rodinné zázemí? Babička velmi, velmi pomalu přistoupila ke kočáru, s citelným strachem se sklonila, aby viděla dovnitř a s obrovskou úlevou pravila: „Ale vždyť ona je krásná!“ Ale zpět k rodičům. První měsíce se mnou byly krušné, postupně jsem přibírala a shazovala na váze (což se ostatně děje dodnes). Nicméně další Jobova zvěst měla teprve přijít. Přišla v podobě dětské lékařky na pravidelné návštěvě v rodině, aneb Další slova z úst odborníka – „Mně připadá, že ona vůbec nevidí“... Následovala série vyšetření, která zjistila, že „něco“ z toho vidění tam ještě zbylo – zrakové funkce jsou zachovány v pásmu zbytků zraku... Tolik o průvodních původních okolnostech.

S menší nadsázkou a velkým množstvím osobní zkušenosti lze říci, že rodina je nejen základem státu, ale i života každého člověka. Co všechno je ve sféře jejího vlivu? Budeme-li vycházet z funkcí rodiny, dospějeme k velmi širokému spektru působnosti. Směrem k osobám s postižením se tato situace stává specifickou. Teoretický rámec pravděpodobně všichni známe – neadekvátní výchovné postoje, determinace socializace, obranné mechanismy atd. Zdůrazníme tudíž pouze ty aspekty, které můžeme ilustrovat z vlastní zkušenosti. Pro „pořádek“ uveďme krátký teoretický rámec (možná spíše rámeček). Postižení dítěte s sebou přináší změnu rodičovských postojů, očekávání a přístupů k dítěti, jehož role dostává zcela novou dimenzi. „Roli postiženého dítěte lze definovat jako komplex očekávaného chování. Takové očekávání bude působit ve smyslu regulace požadavků rodiny na dítě. Obsah role handicapovaného dítěte vychází z hodnotícího stereotypu, tj. souhrn vlastností a projevů, které jsou postiženým připisovány na základě jejich příslušnosti k této skupině. Stereotyp nediferencuje individuální rozdíly a navíc bývá mnohdy značně nepřesný a neodpovídá skutečnosti. Přesto významně ovlivňuje chování laické veřejnosti, především chování rodičů.“ (Vágnerová, 2000, s. 159) V tomto kontextu musíme zmínit další podstatný aspekt – reakci rodičů na postižení a jeho akceptaci (alespoň částečnou), a s ní související obranné mechanismy – pomocníci při „odstranění“ nadměrné psychické zátěže.

Jaký „koktejl“ byl tedy namíchan mně a mým rodičům? Rodiče ještě stále popíjejí směs nepřijetí postižení svého dítěte, únikového mechanismu ve formě racionalizace s trochou nadměrné fixace. Až s odchodem na vysokou školu jsem dokázala udělat řez na pupečnickové šňůře – pro rodiče radikální a bolestivý, pro moji soběstačnost nezbytný – ještě dnes jsou však třeba

poměrně vysoké dávky analgetik ve formě každodenních telefonátů apod. Rodiče, z mého pohledu, postižení svého dítěte nikdy úplně do důsledku a se všemi důsledky neakceptovali. Ten největší „balvan“ byl z jejich pohledu odvalen ve chvíli, kdy jsem přežila a oni si mě vypíchlí ve smyslu fyzického zdraví. Již tradičně je to pro nás primární indikátor dobrého života.

Pro mě byl namíchán long drink, jehož základními ingrediencemi byly hyperprotektivní výchova v poměru jedna ku jedné s perfekcionistickou. Jak je nám pravděpodobně všem dobře známo, s koktejly se velmi rychle vymkne dění kontrole, a pak si ráno neseme následky... Vzápětí tuto metaforu objasním. Oba výchovné přístupy, samozřejmě ve vzájemné interakci, mi pro běžný život vytvořily poměrně slušný bolehlav. Na jedné straně naprostá ochrana před zlým, zraňujícím, náročným, nepříjemným světem – na straně druhé orientace na výkon, přístup ve variantě „vyrovnej se ostatním, zvládni to sama a nedej hlavně na sobě znát, že špatně vidíš!“. Tak jsem nedala a naučila se maskovací techniky, díky nimž dnes působím naprosto suverénně, sebejistě, zkrátka bezproblémově... působím. I právě teď, když píšu tenhle článek při čekání na autobus, mi hlavou běží hlavně, aby to na mně nikdo nepoznal! A rodiče – dnes najednou žasnou, co všechno nevidím (naučila jsem se o tom mluvit) a jak umě to všechno skrývám... Právě toto skrývání je pro mě dnes klíčový aspekt, díky němuž vnímám své postižení ve smyslu handicap. Málem bych zapomněla na tu hyperprotektivitu (ale opravdu jen málem) – zkrátka ne moc dobrá devíza pro soběstačný, samostatný a nezávislý život, z níž mi nyní plynou velmi vysoké úroky. Bylo by nespravedlivé vidět celou situaci černobíle. Tak jako každá mince má dvě strany, tak i já jsem dnes schopna najít na tomto výchovném postoji i pozitiva. Na obranu svých rodičů, pokud je to vůbec třeba, mohu říct snad jen tři slova – strach, intuice, láska.

Kudy vede cesta ven k soběstačnosti a nezávislosti každého dítěte s postižením? V praxi je velmi špatně značená, ale v teoretické mapě je jasné vytyčená ve formě demokratické výchovy, kvalitní komunikace s rodiči a interdisciplinární spolupráce s dalšími odborníky.

V rámci aktivního vystoupení budou prezentovány některé další souvislosti a mimo jiné také kazuistika konkrétního klienta s akcentem na rodinnou anamnézu.

Použitá literatura

VÁGNEROVÁ, M. a kol. Psychologie handicapu. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-929-4.